

TRÆK AF NORDBOARKÆOLOGIENS HISTORIE

Af mag. art. *Svend E. Albrethsen*

I dette år, hvor 250-året for Hans Egedes ankomst til Grønland vil blive fejret på mange forskellige måder, vil det være naturligt ikke blot at fejre kolonisationens begyndelse men også at fejre en helt anden side af de begivenheder, der tog deres begyndelse på „Håbets Ø“.

Det, der her tænkes på, er, at Hans Egede ikke blot startede udviklingen af det moderne Grønland på godt og ondt, men også ved sin indsats lagde grunden til en lang række videnskabelige underdiscipliner, som siden har haft meget stor betydning for Danmarks videnskabelige anseelse ude i verden. Man behøver blot at nævne discipliner som Grønlands geologi, glaciologi, zoologi, eskimologi med flere. De indberetninger og afhandlinger, der er bevaret fra Hans Egedes hånd, er spækket med oplysninger om Grønlands natur, dyreliv, mennesker og historie. Disse skrifter viser, at Hans Egede foruden at være en nidkær missionær i høj grad også havde øjnene åbne for, hvad der var omkring ham og var klar over, at det kunne være et materiale af videnskabelig værdi.

Mange af de oplysninger, der er nedfældet i Hans Egedes skrifter, har gennem årene været af stor værdi for videnskaben. For visse emners vedkommende er hans oplysninger endnu idag særdeles relevante, idet det studiemateriale, der nu står til rådighed i visse videnskabsgrene, adskiller sig væsentligt fra, hvad Hans Egede havde mulighed for at iagttage.

I det følgende skal der gøres et forsøg på at give en kronologisk oversigt over en af de videnskabelige discipliner, hvor Hans Egedes oplysninger fortsat er af betydning, og hvor det endda er berettiget at kalde ham for fagets grundlægger: Nemlig nordboarkæologien.

Da Hans Egede den 3. juli 1721 blev landsat på en af de små ugæstfri øer udfor Godthåbsfjordens munding, den ø, der af ham fik navnet „Håbets Ø“, var et af hovedmotiverne til det hasarderede kolonisations- og missionsforsøg ønsket om at genoprette forbindelsen med den norrøne befolkning i Grønland, en forbindelse, der havde været afbrudt siden en gang i sidste halvdel af 1400-tallet. Missionen skulle

genetablere den kristne tro i nordbobygderne, noget man af let forståelige grunde mente kunne være nødvendigt efter mere end 200 års isolation.

Hans Egede fandt imidlertid ingen nordboere i Godthåbsområdet, og man kan i hans dagbøger fra den første tid tydeligt fornemme skuffelsen over det fejlslagne forsøg på at opnå kontakt med efterkommerne af den middelalderlige befolkning. Arbejdet ved missionsstationen på „Håbets Ø“ og senere ved Godthåb krævede imidlertid Hans Egedes fulde arbejdsindsats, og der bød sig derfor kun sjældent lejlighed til de lange rejser langs kysten, som han havde tænkt sig. At nordboerne, deres skæbne og de eventuelle muligheder for at komme i kontakt med deres efterkommere et eller andet sted på Grønlands kyst til stadighed beskæftigede ham ses tydeligt i de årlige relationer (årsrapporter), der hjemsendtes til Missionskollegiet i København. Overalt i disse relationer findes bemærkninger om de oplysninger han havde fået fra den lokale eskimoiske befolkning vedrørende efterladenskaber fra „de norske“. Det ses af relationerne, at ingen lejlighed forblev ubenyttet til at besøge og beskrive disse efterladenskaber.

„Der vi nu var fremkomne, befandt vi det, ligesom Grønlænderne for os hafver berettet. Først en forfalden fiirkant Bygning af Steen (fig. 1), omtrent 6 Alen høy og 9 Alen breed eller lang, i hvert Hiørne med en Dør paa. Stenene udj Bygningen var meget vell proportioneret og tillafvet, dog var der hverchen Kalch eller Leer at see der imellum, thi som det vell er troeligt, at de for Manqvement af Kalch har alleene motte bruge Leer till Bygningen, har det iche i saa langsommelig Tid kundet hafft Bestand for Regn og Vind; dog er det iche sinnlig, at dette Steen Huus har været en Kircke eller Forsamlings Huus, saa som det iche allene af Viide og Begreb var alt for lidet der till, men endog af Skichelse og Bygning till saadan Brug ubeqvem. Men af dend store Hob Steen, som baade laae nedfalden uden om, og som var opfyldt inden till, er at slutte, at det har været en høy og smal Bygning som et Taarn; till hvilchen Brug kand man iche betenche: men nogle Skridt lengere hen paa Marchen treffet vi en anden nedfalden stor Steen Hob, som ochsaa har været et Huus eller Bygning, af hvilchen ichun stoed oppe over Jorden 1 Alen omtrent, som var med Steen paa Steen ordentlig lagt og vell sammenføyet, men uden og inden till laae mange Steene, store og smaae, det samme har uden Twill været en Kircke, thi det var en stor Grundvold, 48 Alen lang og 36 Alen breed, det er iche at twifle paa, at dette er jo vore gamle Norske Christnis Arbeyde. Foruden disse Steen Muure saais och mange andre forfaldne Jordhuuser.“ (Medd. o. Gr. bd. 54 s. 77f.).

Dette uddrag af Hans Egedes dagbog for d. 30. april 1723 giver et glimrende indblik i den omhyggelige beskrivelsesform, der er anvendt. Hans Egede nøjes ikke blot med at besøge de steder, hvor der findes nordboruiner, men giver en nøje beskrivelse af de besøgte ruiner og deres bevaringstilstand. Hvor det er muligt, gøres endvidere

*Det firkantede forrådshus ved Anavik-gården i Ujaragssuit-fjorden
(ruingruppe V 7¹). Foto: Aa. Roussell 1932 (Nationalmuseet).*

forsøg på tolkning af de forskellige ruiners funktion og oprindelige udseende. I et enkelt tilfælde prøver han, på grundlag af sine iagttagelser, at give svar på det spørgsmål, der hele tiden trænger sig på: Hvor var nordboerne blevet af, og hvor længe var det siden, de besøgte ruiner var blevet forladt?

Når det er berettiget at kalde Hans Egede nordboarkæologiens grundlægger, skyldes det for det første de mange beskrivelser af ovennævnte karakter; disse er af ret enestående kvalitet sammenlignet med, hvad der ellers er bevaret af arkæologisk materiale fra hans samtid. For det andet og ikke mindst at han på en af sine få lange rejser foretog den første videnskabeligt begrundede udgravning i en nordboruin. Rejsen, der her er tale om, fandt sted i eftersommeren 1723 og var egentligt tænkt som et forsøg på at nå frem til den norrøne Østerbygd, som samtiden fejlagtigt mente skulle findes på østkysten af Grønland. Ved Nanortalik-øen blev ekspeditionen imidlertid tvungen til at vende om med uforrettet sag på grund af proviantmangel. Resultatløs

blev rejsen dog ikke, idet der blev fundet en lang række ukendte ruiner bl. a. den senere så berømte Hvalsø kirke. Hans Egede nåede således virkelig sin rejses mål at finde Østerbygden dog uden at være klar over det, idet Østerbygdens korrekte placering på den sydligste del af Vestkysten først skulle blive endelig fastslået mere end 100 år efter den her omtalte rejse.

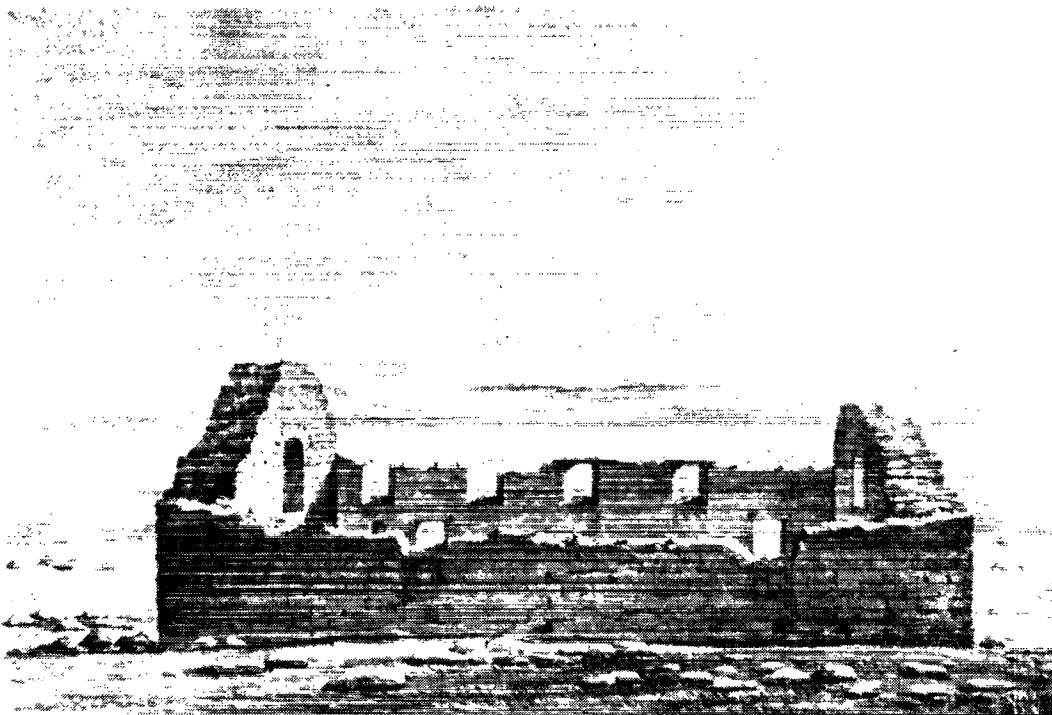
Søndag den 29. august udførte Hans Egede historiens første arkæologiske undersøgelse i Grønland, idet han foretog en udgravning i den velbevarede kirkeruins gulv. Han skriver selv herom i sin dagbog:

„D. 29. Søndag, effter Bøn og Gudstieniste, da Grønlænderne och vare nærværende, hvilche ieg och underviiste om dets Betydende, loed ieg mod Afftenen forsøge at grafve udj Grunden inde udj Huuset, i Tanche at finde nogle Monumenta af Antiquiteten, men vi fandt intet uden nogle Kull og smaae Been, thi vi hafde ingen Instrumenter at grafve, og derfor kunde icke komme ret dybt udj Jorden.“ (Medd. o. Gr. bd. 54 s. 99).

Denne første udgravning virker unægtelig noget primitiv og tilfældig men viser på den anden side en videbegærlighed og iver af virkeligt format. Foruden omtalen af den resultatløse undersøgelse giver Hans Egede i sin dagbog en meget detaljeret beskrivelse af kirkeruinen, hvor han med al ønskelig tydelighed demonstrerer sine fremragende iagttagelsesevner.

Selv om Hans Egede på grund af missionsarbejdet ikke selv nåede overvældende store resultater i sin søgen efter levn af den norrøne middelalderbefolkning, så betød hans arbejde dog, at interessen for at udforske disse levn blev givet videre til andre, der havde bedre tid og muligheder, end han selv havde haft.

I 1751–53 foretog Peder Olsen Walløe på foranledning af Missionskollegiet og Det Almindelige Handelskompagni en undersøgelsesrejse til det sydlige Grønland, primært med det formål at finde Østerbygden og etablere kontakt med dens indbyggere. Det lykkedes på denne rejse for første gang at trænge øst for Kap Farvel, uden at dette dog førte til rejsens mål. Ekspeditionen måtte vende om på grund af mangel på proviant og uovervindelige isvanskeligheder, inden den var nået frem til de egne, hvor man forventede at finde spor af nordboerne. Det er i denne forbindelse interessant at læse Walløes tanker om, hvorledes et eventuelt møde med efterkommerne af nordboerne ville spænde af. Efter at have beskrevet den barske og øde egn, hvor ekspeditionen blev tvungen til at vende om (et sted nord for Lindenowsfjord), skriver han: *„Ja tænkte jeg om man og traf Europæere på så usle Steder ville det dog ikke nytte, men være større fare ved at omgaaes eller korrespondere med dem, da vel næppe nogen ville gøre udrædning (afhænde proviant) når der hørt kun om is og nøgne fjelde“* – ikke ligefrem høje tanker om en eventuel gensidig forbrødring.

Hvalsø kirke (ruingruppe Ø 83) efter W. A. Graah.

P. Olsen Walløe førte på denne rejse en meget omhyggelig dagbog, hvorfra ovennævnte citat er taget. Dagbogen indeholder, foruden en detaljeret beskrivelse af de gennemrejste landområder, bl. a. en mængde værdifulde oplysninger om fund af norrøne levn på den sydligste del af Vestkysten. Oplysningerne omfatter foruden nøjagtige stedsangivelser kortfattede beskrivelser af de fundne ruiner.

Denne på alle måder vel gennemførte og vel ledede ekspedition fik ikke den anerkendelse i samtiden, som den burde have haft. Først i 1787 blev dagbogen udgivet på foranledning af O. Fabricius (Tidsskriftet Samleren bd. 1), og udgiveren var end ikke i stand til at oplyse, om dagbogens forfatter endnu var i live. Det viste sig, inden udgivelsen af dagbogen var afsluttet, at P. Olsen Walløe fortsat levede om end glemt og i yderste fattigdom – en krank skæbne for den første europæer der i nyere tid trængte øst for Kap Farvel.

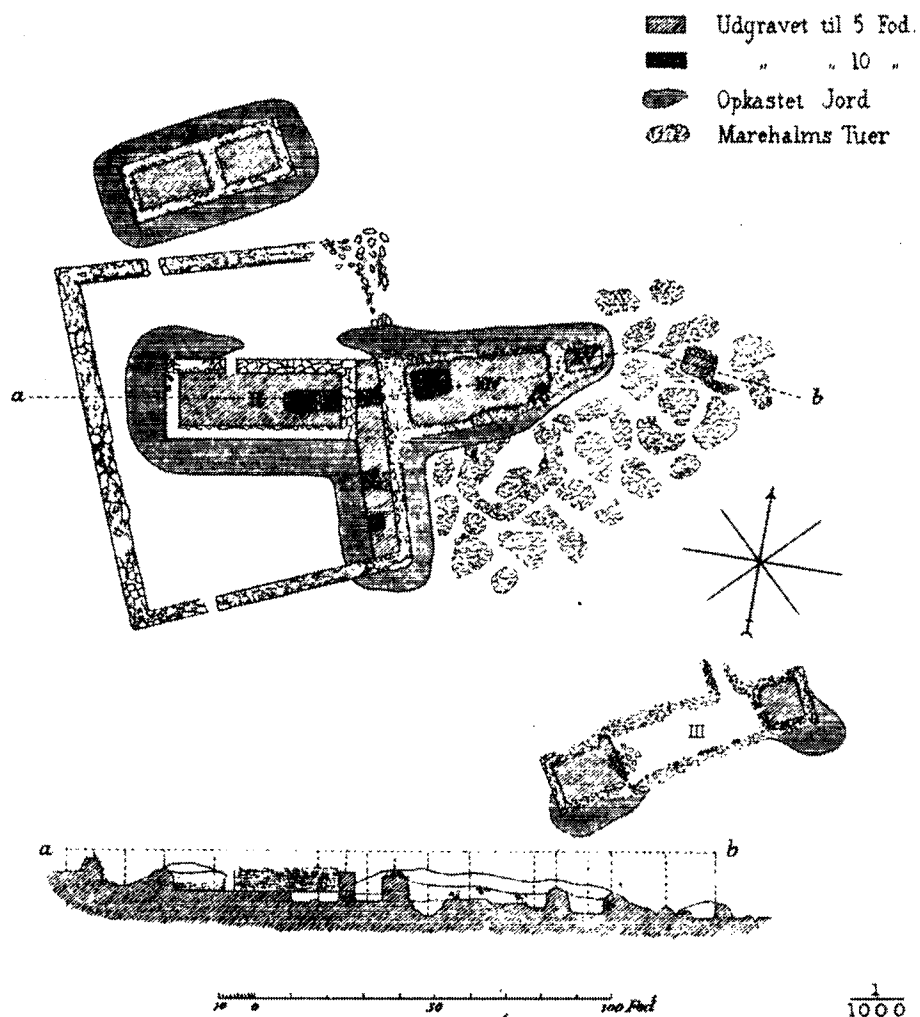
Omkring 1770 var der igen rekognosceringsvirksomhed i de sydligste fjorde på Vestkysten, idet handelsassistent Anders Olsen forsøgte at finde et egnet sted til anlæggelsen af en ny koloni syd for den i 1742 anlagte koloni Frederikshåb. Under disse rejser opdagedes en række hidtil ukendte nordboruiner i området omkring det nuværende Julianehåb. Desværre er Anders Olsens egne optegnelser ikke bevaret, men

man kan dog danne sig et vist begreb om deres omfang og kvalitet i nedennævnte ruinbeskrivelse af E. Thorhallesen, idet dennes beskrivelser af ruinerne i Julianehåbområdet hovedsagelig bygger på Anders Olsens iagttagelser.

I 1776 eller 1777 foretog Anders Olsen endnu en rekognosceringsrejse denne gang med det formål at trænge frem til Østerbygden. Desværre synes rapporten fra rejsen aldrig at være skrevet. De eneste oplysninger, der idag er bevaret om denne rejse, er et kortfattet brev til Handelskompagniet afsendt fra Julianehåb umiddelbart efter hjemkomsten. Heri hedder det, at han var nået „18 Meile og 8 miel på den sydøstlige side af Kap Farvel“, hvilket formodentlig vil sige ca. 45 km nord for Prins Christianssunds østre munding (F. Gad: Grønlands historie bd. 1 s. 554) – omtrent så langt som P. Olsen Walløe var nået i 1753, men heller ikke denne ekspedition bragte løsningen på problemet omkring Østerbygdens placering.

I 1776 udkom i København en lille afhandling med titlen: „Efterretninger om Rudera eller Levninger af de gamle Normænds og Islændinernes Bygninger på Grønlands Vestre-Side tillige med et Anhang om deres Undergang sammesteds“ forfattet af E. Thorhallesen. Forfatteren til dette skrift var i 1765 blevet udsendt til Godthåb af Handelskompagniet for at rekognoscere i fjordområderne omkring missionsstationen med henblik på bosættelsen af islandske bønder i dette område. Thorhallesen arbejdede i Godthåbsområdet i 2 somre, og det er iagttagelserne fra dette arbejde, der blev publiceret i det lille skrift efter hjemkomsten til København. Afhandlingen er bemærkelsesværdig, idet den er det første forsøg på en samlet beskrivelse af den norrøne bebyggelse. Thorhallesen, der under sit arbejde for handelen havde gennemrejst næsten hele det område, vi idag ved udgjorde den norrøne Vesterbygd (Godthåbsområdet), giver en for sin tid særdeles god beskrivelse af ruinerne, deres beliggenhed i terrænet og de enkelte pladsets økonomiske muligheder. Julianehåbområdets ruiner, som Thorhallesen ikke kendte af selvsyn, blev beskrevet på grundlag af Anders Olsens ovenfor omtalte rejse, og har herved bevaret dette vigtige materiale for eftertiden.

Det vel mest værdifulde materiale fra dette første århundrede af nordboarkæologiens historie stammer fra handelsassistent Aron Achtander, der i årene 1777–79 sammen med den tidligere købmand i Upernavik A. Bruun foretog en meget grundig berejsning af Julianehåbområdet for at finde egnede steder til oprettelse af kvæghold. Disse undersøgelser førte naturligt til besøg på en lang række nordboplads, og Achtander beskrev ved disse besøg med stor omhu de fundne ruiner i sin dagbog. Disse beskrivelser har for en dels vedkommende endnu idag stor videnskabelig interesse, idet mange af de beskrevne ruiner nu er i en væsentlig ringere bevaringstilstand end ved Achtanders besøg, eller de er helt forsvundet. Yderligere står ikke helt få af

G. F. Holms plan over udgravningen af ruingruppe Ø 66 (Medd. o. Gr. bd. 6 Tavle XXXI).

de ruiner, Archtander omtaler, idag på Nationalmuseets lange liste over ruiner, der er kendt men ikke beskrevet i nyere tid. Arbejdet med at finde disse ruiner har stået på i de senere år bl. a. med hjælp af interesserede fåreholdere og amatørarkæologer.

Achtander fik ikke selv lejlighed til at publicere sine iagttagelser og først i 1793 blev hans rejsedagbog med uvæsentlige udeladelser offentliggjort af H. P. von Eggers i Tidsskriftet Samleren bd. 6. Dagbogens detaljerede topografiske oplysninger fik stor betydning for diskussionen om Østerbygdens rette placering. von Eggers

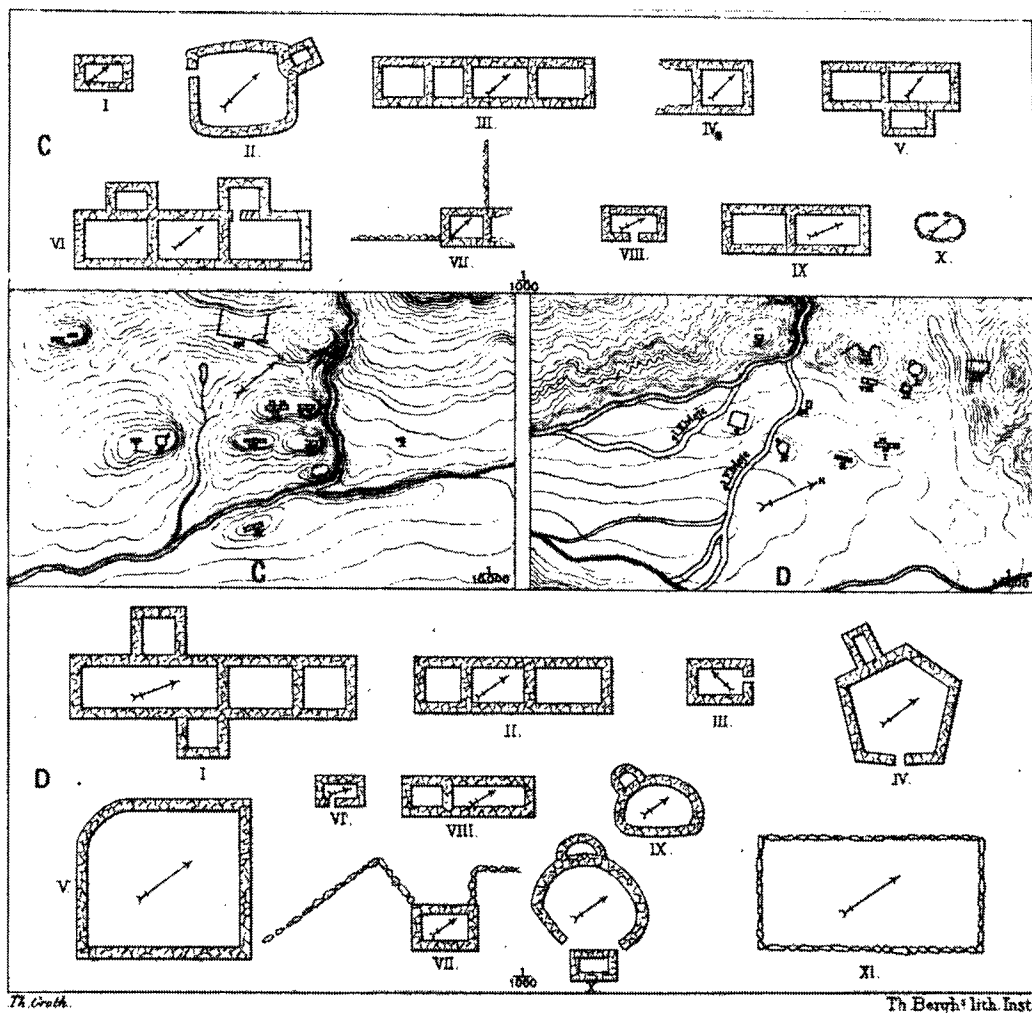
fandt i dagbogen vægtig støtte for sine teorier om, at Østerbygdens placering på Østkysten beroede på en fejltolkning af de litterære kilder, og at Østerbygden i virkeligheden måtte være de mange ruiner, som bl. a. Achtander havde beskrevet i Julianehåbområdet. Denne teori, der idag virker som en selvfølgelighed, skulle være mere end 40 år om at blive endelig anerkendt.

von Eggers teorier gav anledning til voldsomme diskussioner for og imod Østerbygdens placering på Østkysten.

Det endelige bevis for den rigtige placering blev et problem, der i stigende grad beskæftigede den grønlandsinteresserede videnskab. Ganske vist havde de fleste på dette tidspunkt opgivet håbet om at finde levende efterkommere af nordboerne, men ruinerne af deres gårde og kirker måtte være til at finde, og da disse fund var den eneste mulighed for at få en ende på diskussionen, pressede mange på for at få gennemført ekspeditioner tilstrækkelig langt op ad Østkysten. Flere forsøg blev gjort i perioden omkring 1800, uden at problemet kom sin løsning nærmere, idet det ikke lykkedes nogen at komme tilstrækkelig langt nordpå. Først efter W. A. Graahs berømte konebådsekspedition 1828–31, der kom så langt nordpå som 65° 15' 36" uden at finde de ringeste spor af nordboerne, måtte den samlede historisk-arkæologiske videnskab bøje sig for von Eggers teorier og anerkende Østerbygdens placering i Julianehåbdistrikt. I Graahs ekspeditionsberetning fra 1832 kan man foruden de endelige beviser for Østerbygdens rette placering hente en række vigtige oplysninger om nordboruiner i Vestkystens sydligste fjorde. Foruden en meget detaljeret beskrivelse af Hvalsø kirke ledsaget af flere tegninger (fig. 2) kan bl. a. nævnes oplysninger om en ruingruppe, der var blevet borttryddet ved anlæggelsen af den herrnhutiske missionsstation i Frederiksdal 1824-25.

Erkendelsen af Østerbygdens placering på Vestkysten bragte omsider nordboforskningen ind i realistiske baner, idet det ikke mere var nødvendigt at ofre hovedparten af de til rådighed stående midler og kræfter på at finde „utopia“ på Østkysten. Man kunne nu i stedet give sig i kast med en systematisk udforskning af de egne, der var blevet mere eller mindre grundigt beskrevet af Hans Egede, Anders Olsen, Aron Achtander m. fl.

Som det første resultat af dette nye forskningsgrundlag påbegyndte Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab 1834 udgivelsen af værket „Grønlands historiske Mindesmærker“. Med dette værk forsøgte man for første gang at give en samlet fremstilling af den tilgængelige viden om den norrøne middelalderbebyggelse på Grønland. Det publicerede materiale omfattede dels alle relevante litterære kilder ledsaget af udførlige kommentarer, dels en samlet topografisk oversigt over lokaliserede nordboruiner. Materialet til den topografiske del af værket omfattede, foruden oplysninger

Th. Grøth.

Th. Bergh's lith. Inst.

Et eksempel på G. F. Holms situations- og detailplaner (Medd. o. Gr. bd. 6 Tavle X).
C: ruingruppe Ø 36; D: ruingruppe Ø 37. Begge disse ruingrupper ligger i Qordlortoqdalen
nord for Qagssiarssuk (Brattahlid).

fra de gamle dagbøger, resultaterne fra en række nyberejsninger og undersøgelser foretaget af lokale grønlandske embedsmænd på oldskriftselskabets opfordring. Materialet fra disse undersøgelser, der også omfattede enkelte mindre udgravninger, publiceredes inden den endelige sammenfatning i „Grønlands historiske Mindesmærker“ bd. III i Oldskriftselskabets årsskrifter under rubrikken „Antiquariske Efterretninger fra Grønland.“²

Da den samlede topografiske oversigt kom i 1845, afsløredes det imidlertid, at resultaterne, trods det store indsamlingsarbejde der var gået forud, i høj grad var util-

strækkelige, bl. a. fordi de indsamlede oplysninger havde et meget uensartet og tilfældigt præg på grund af de mange forskellige personer, der havde medvirket ved fremskaffelsen af materialet.

Der skulle dog komme til at gå mere end 30 år, før tiden var moden til en virkelig systematisk indsats til udforskning af nordbobygderne. Først i 1880 kom der skred i arbejdet, idet daværende premierløjtnant (senere kommandør) Gustav F. Holm udsendtes til Sydvestgrønland af den i 1878 nedsatte „Kommission for ledelse af de geologiske og geografiske undersøgelser i Grønland“. Formålet med Holms rejse var primært at udarbejde en systematisk topografisk beskrivelse af Østerbygdens ruiner. I kommissionens instruks til G. F. Holm hedder det, at ekspeditionen skal fortsætte den påbegyndte topografisk arkæologiske beskrivelse af Julianehåbdistrikt, at der skal foretages udgravninger i egnede nordboruiner samt optegnes grundplaner og nøjagtige mål på de ruiner, ekspeditionen måtte træffe.

Det lykkedes G. F. Holm i løbet af sommeren 1880 at besøge ikke mindre end 40 ruingrupper (bestående af ialt ca. 300 enkelt ruiner) hovedsagelig beliggende i Tunugdliarfik, Igalikofjord og Tasermiut. Derudover blev der foretaget en delvis udgravning af nordbogården ved den nuværende fåreholdersted Sdr. Igaliko (ruingrp. Ø 66¹) samt en række mindre udgravninger i andre ruingrupper. Disse udgravninger er forøvrigt de første arkæologiske undersøgelser i Grønland, hvorfra der er bevaret et anvendeligt dokumentationsmateriale i form af tegninger, beskrivelser mm. (fig. 3).

Allerede i 1884 publiceredes ekspeditionens resultater i Medd. o. Gr. bd. 6. Denne rapport repræsenterer et banebrydende arbejde inden for nordboforskningen. For første gang publiceredes et større antal ruiner med udførlige beskrivelser og mål ledsaget af situationsplaner, hvor det var muligt at se ruingruppernes placering i terrænet, de enkelte ruiners indbyrdes placering mm. Endvidere var beskrivelserne i mange tilfælde ledsaget af detailtegninger af de enkelte ruiner (fig. 4). Materialet er af en sådan kvalitet, at de publicerede situationsplaner og beskrivelser endnu idag må betragtes som anvendelige (noget der dog tildels skyldes utilstrækkelig forskning i dette århundrede).

Holms ekspedition efterfulgtes 1894 af en lignende ledet af premierløjtnant (senere kaptajn) Daniel Bruun. I ekspeditionens instruks af 2. maj 1894 hedder det, at

D. Bruuns noget skematiske udgravningsplan over boligtomten ved ruingruppe Ø 2 (Medd. o. Gr. bd. 16 s. 216). Det lykkedes ved denne udgravning for første gang at erkende funktionen af de enkelte rum i den norrøne bolig på Grønland.

Rum I badstue, rum II ildhus (køkken), rum III stue, rum IV-V?, rum VI skaale (soverum). I rum II's nordlige hjørne har der tilsyneladende stået en væv, idet de med ++ markerede vægstensstykker har været anvendt som vævevægte.

det er ekspeditionens opgave at foretage undersøgelser i Julianehåbdistrikt, idet de hidtil foretagne undersøgelser af ruiner på Grønland kun kan betragtes som orienteringsarbejder. I en følgeskrivelse fra Nationalmuseets 2. afd. præciseres opgaverne nærmere, idet der gøres opmærksom på, at udgravninger skal koncentreres om boligtomter, møddinger og kirkegårde, ligesom der opregnes en liste på 7 ruingrupper, hvor sådanne udgravninger skulle kunne foretages med bedst resultat. Endvidere anmodes ekspeditionen om nøje at iagttage hvilke naturforhold, der kan have været bestemmende for de enkelte ruingrupperes placering i terrænet, samt om at hjembringe situationsplaner og beskrivelser af de besøgte ruiner. Det, der adskiller denne instruks fra instruksen til G. F. Holm er, at der lægges afgørende vægt på udgravninger.

Det lykkedes D. Bruun og hans medarbejdere at besøge 83 ruingrupper i løbet af sommeren 1894. En del af disse var kendt fra indsamlingsarbejdet i 1830erne men var helt utilstrækkeligt beskrevet. En del var blevet besøgt af G. F. Holm i 1880, men en lang række af de besøgte ruiner repræsenterede dog hidtil ukendte forekomster. Det må siges at være et imponerende resultat i betragtning af, at der foruden rekognosceringsarbejdet blev foretaget en række større udgravninger bl. a. af boligtomterne ved ruingrupperne Ø 2, 20, 29 og 47 samt en fortsættelse af Holms gravning i ruin-gruppe Ø 66¹.

Ekspeditionens resultater blev publiceret allerede i 1894 (Medd. o. Gr. bd. 16) i et på enhver måde mønsterværdigt arbejde. D. Bruun påbegyndte her det nummerringssystem af ruinerne, der fortsat er i brug. Publikationen er bygget op som et katalog, hvor omtalen af hver enkelt ruingruppe indeholder en hovedbeskrivelse, en detailbeskrivelse af hver ruin med angivelse af mål, bevaringstilstand og byggemateriale, og endelig et forsøg på en vurdering af ruinernes anvendelse inden for gårdsanlægget. For det meste er disse verbale beskrivelser ledsaget af en omhyggelig udarbejdet situationsplan, og i mange tilfælde er der tillige detailtegninger af de enkelte ruiner. Foruden kataloget er der en detailleret redegørelse for de foretagne udgravninger (fig. 5). Endelig indeholder afhandlingen et oversigtskort, hvor alle de beskrevne ruingrupper er indtegnet, ialt 97 lokaliteter. Foruden de af ekspeditionen besøgte ruiner er medtaget 14 lokaliteter fra 1880-ekspeditionen. D. Bruuns værk har den store fordel fremfor G. F. Holms fra 1884, at det er meget overskueligt opbygget og derfor særdeles velegnet som håndbog ved besøg på de beskrevne ruingrupper, en funktion værket da også stadig har, når det gælder ruingruppe Ø 1-97.³

Som det vil fremgå af det foregående, var der i slutningen af forrige århundrede en ret voldsom rekognosceringsaktivitet i Østerbygden. I Vesterbygden var arbejdet derimod i samme tidsrum af en noget mere tilfældig karakter, idet der ikke blev foretaget systematisk rekognosceringsvirksomhed af større format før i begyndelsen af

dette århundrede. Dette til trods for, at afsnittet om Vesterbygden i „Grønlands historiske Mindesmærker“ bd. III havde været meget summarisk og tydeligt havde påvist behovet for en genoptagelse af arbejdet også i dette område.

I 1878 berejste premierløjtnant (senere kommandør) J. A. D. Jensen Godthåbsfjorden på foranledning af „Kommissionen for ledelsen af de geologiske og geografiske undersøgelser“ med det formål at kortlægge fjordens inderste forgreninger samt at undersøge indlandsisen. Som en sekundær opgave havde ekspeditionen fået pålagt at gøre arkæologiske iagttagelser i den udstrækning, det øvrige arbejde tillod det. I ekspeditionens rapport (Medd. o. Gr. bd. 1 1879) findes en kortfattet beskrivelse af nyfundne ruiner i det undersøgte område ledsaget af perspektiviske skitser og grundplantegninger af enkelte af de fundne ruiner. Situationsplaner og egentlige terrænbeskrivelser mangler derimod.

1885 berejste J. A. D. Jensen igen Godthåbsområdet. Også denne gang var hovedvægten lagt på kartografiske undersøgelser, selv om der blev gjort noget mere ud af det arkæologiske arbejde end ved den tidligere ekspedition. Som tillæg til ekspeditionsberetningen (Medd. o. G. bd. 8 1889) findes en kortfattet oversigt over Vesterbygdens nordboruiner. Oplysningerne omfatter dels ekspeditionens egne iagttagelser dels oplysninger fra ældre kilder og mundtlige oplysninger fra missionær Samuel Kleinsmidt i Godthåb. Oversigten omfatter ialt 59 lokaliteter, hvoraf dog kun 14 var blevet besøgt eller undersøgt af ekspeditionen. Beskrivelsen af de enkelte ruingrupper er meget summarisk, ofte er der kun nævnt lokalitetens navn og antallet af kendte ruiner, og der er kun i ringe udstrækning anvendt illustrationer til belysning af ruinernes udseende og beliggenhed.

Trods sin meget kortfattede karakter fik denne oversigt stor betydning for det videre arbejde, idet den kan opfattes som en opsummering af den tilgængelige viden om Vesterbygdens nordboruiner og med al ønskelig tydelighed viste behovet for en rent arkæologisk ekspedition til Godthåbsområdet. Oversigten kom da også til at danne grundlag for den første arkæologiske berejsning af Vesterbygden.

I 1903 var tiden omsider inde til dette arbejde, idet D. Bruun da foretog en rejse af halvanden måneds varighed i Godthåbsområdet med henblik på en registrering af ruinerne efter de samme retningslinier, som havde ligget til grund for arbejdet i Østerbygden. Optegnelserne fra denne ekspedition bærer desværre præg af, at der var for kort tid til rådighed. Det indsamlede materiale er ikke nær så udførligt og omhyggeligt som materialet fra 1894-ekspeditionen. På grund af det forcerede tempo lykkedes det ikke D. Bruun at få berejst de indre dele af Godthåbsfjordens forgreninger. Dette supplerende arbejde blev efter aftale foretaget af inspektør O. Bendixen, der i 1916 indsendte oplysninger om forholdene i disse områder.

Materialet fra Vesterbygden publiceredes 1917 i Medd. o. Gr. bd. 56, og selv om kvaliteten af materialet er væsentlig ringere end i D. Bruuns publikation fra 1894, udgør denne oversigt dog fortsat hovedhjørnestenen i vor viden om de topografiske forhold i dette område. D. Bruun omtaler ialt 86 lokaliteter med nordboruiner, et antal, der dog er blevet reduceret noget ved senere berejsninger af området, idet en del af de registrerede ruiner har vist sig at være af eskimoisk oprindelse. Aa. Roussell omtaler således kun 72 sikre lokaliteter i sin oversigt fra 1941 (Medd. o. Gr. bd. 89). Det er dog sandsynligt, at en fornyet indsats i Vesterbygden vil kunne forøge dette antal væsentligt.

Det vil være naturligt at afslutte denne gennemgang af nordboarkæologiens ældste historie med den ovennævnte omtale af D. Bruuns publikation fra 1917, idet den danner en naturlig afslutning på det afsnit af nordboarkæologien, der kunne benævnes rekognosceringsfasen. Ikke sådan at forstå at rekognoscering ikke har været foretaget efter dette tidspunkt, men denne side af arbejdet træder alligevel noget i baggrunden, idet hovedvægten i det videnskabelige arbejde efter 1917 blev lagt på store systematiske udgravninger. Den første af disse fandt sted 1921 ved Herjolfsnes 200 år efter, at Hans Egede ved sit landnam på „Håbets Ø“ havde lagt grunden til udforskningen af den norrøne middelalderbebyggelse på Grønland.

NOTER

1. De i artiklen benyttede V og Ø numre henviser til den officielle ruinregistrant for henholdsvis Vesterbygden og Østerbygden.
2. Antiquariske Efterretninger for Grønland ved C. Pingel se: Nordisk tidsskr. f. Oldkyndighed bd. 1 (1832) s. 221–23, bd. 2 (1833) s. 313–343, bd. 3 (1836) s. 211–24. Annaler f. Nordisk Oldkyndighed 1837–38 s. 122–41, 1838–39 s. 219–53, 1842–43 s. 326–47.
3. Pr. 1/10 1970 er antallet af officielt registrerede lokaliteter med nordboruiner i Østerbygden nået op på 256, heraf må ca. 190 betegnes som egentlige gårdsanlæg. Dertil kommer en lang række lokaliteter, hvorfra fåreholdere og amatørarkæologer har indrapporteret tilstedeværelsen af nordboruiner, som endnu ikke er blevet besøgt af fagfolk. En ikke uvæsentlig del af disse ruiner er kendt fra de gamle dagbøger og indberetninger, men er ikke blevet besøgt i nyere tid, det vil sige efter den systematiske rekognosceringsvirksomhed tog sin begyndelse i 1880.